

Historijski mitovi na Balkanu. Zbornik radova.
Izdavač: Institut za istoriju, Sarajevo 2003, str. 329.

Vrlo oskudno izdavaštvo znanstvene historiografske literature u Bosni i Hercegovini u posljednjih nekoliko godina, Institut za istoriju u Sarajevu uspio je u protekloj 2003. godini obogatiti sa dva vrijedna izdanja. Pored redovnog stručnog časopisa *Prilozi*, br. 32, u izdanju ovog Instituta pred kraj prošle godine pojavio se i Zbornik radova *Historijski mitovi na Balkanu*. Knjiga koja će, sasvim sigurno, izazvati interesovanje ne samo historičara, već znatno šire čitalačke publike, nastala je kao rezultat trodnevne međunarodne konferencije održane u Sarajevu od 7. do 9. novembra 2002 godine, pod nazivom *Balkanska društva u promjenama. Upotreba historijskih mitova*.

Na ovom skupu podnesena su 22. referata učesnika iz 10. zemalja (BiH, Hrvatska, Srbija, Austrija, Njemačka, Norveška, Turska, Bugarska, Cipar i SAD). U ovom zborniku na 329. strana čitaocima je predstavljeno 11 referata za koje je izdavač smatrao da bi mogli biti interesantniji za naše prostore, dok oni radovi koji bi mogli biti interesantniji za inozemnu javnost trebaju biti objavljeni u izdanju na engleskom jeziku.

Mitovi su prateća pojava svih društava i svih sredina od antičkog perioda pa sve do danas. Međutim, rijetko koja sredina kao ova balkanska obiluje tolikim brojem mitova i to onih "zloćudnih". Mitova koji su na direktan ili indirektan način preko historije i historijskih udžbenika, književnosti, narodnih predanja, politike i raznih akademija uticali na stvaranje pogodnog ambijenta za zločine i krvoprolića koja su se na ovim prostorima, nažalost, često dešavala. Naravno, nisu ovdje problem sami mitovi već ljudi kao konzumenti tih mitova. Problem je u njihovoj (ne)ispravnoj percepciji.

Kako i sam glavni i odgovorni urednik ovog zbornika dr. Husnija Kamberović u predgovoru ističe da im ovdje "cilj nije bio demitologizirati povjesne predrasude nego samo utvrditi određene modele stvaranja historijskih mitova, te ukazati na zloupotrebu povijesti, odnosno (zlo)upotrebu izgrađenih historijskih mitova u političke svrhe".

U svom uvodnom izlaganju Pål Kolstø, profesor Univerziteta u Oslu, govori o ulozi historijskih mitova u modernim društvima (str. 11-37). On ističe da zaraže-

nost mitovima nije specifikum Balkana, kako se to često prezentira, i da mitologizacija prošlosti nije isključivo monopol totalitarnih društava, već da se takve pojave mogu naći i u zapadnim, demokratskim društvima i to u izobilju. Zadatak profesionalnih historičara i jeste da ponište te mitove tako što će "izbušiti balone" i pokazati da u njima nema ništa. Mitove je nužno tumačiti, njihovo pravo značenje dešifrovati, a mitološke slike zamijeniti racionalnim jezikom. Oni se ne mogu ignorirati, kad god se to pokuša, oni ne nestaju već osvetnički uzvraćaju udarac. Po njemu postoje dva pristupa proučavanja historijskih mitova: prosvjetiteljski i funkcionalistički. Prvi teži da ih razotkriju i tako stvore uvjete za jednu razumniju i istinitiju historiju, dok drugi pristup akcentira društvenu funkciju mitova, zanemarujući pri tom njihovu istinitost. Istina je da je moguće praviti distinkciju između "korisnih" i "štetnih" mitova, ali moramo priznati da je fenomen stvaranja mitova s ciljem političkog iskorištavanja mnogo češći. Gotovo da se svi mitovi mogu koristiti na štetan način, čak i oni naizgled bezazleni. Mitovi o predziđu (ante murale), o samosvojnosti (sui generis) i o starini (antiquitas) posebno su podložni štetnoj upotrebi i zato im je na ovom skupu dat nešto veći prostor.

O bosanskoj povjesnoj stvarnosti i njenim mitološkim odrazima piše Srećko M. Džaja (str. 39-66). Za bosansku povijest, po njegovom mišljenju, presudna pitanja vezuju se za kontinuitet i diskontinuitet u svim relevantnim aspektima: državno-pravnim, institucionalnim, demografskim i kulturološkim. I on mitologizaciju bosanske povijesti sagledava kroz prizmu mitova o samobitnosti, o starodrevnosti i mita antemurale kao metafora za međusobna duhovna, kulturna i politička razgraničenja među balkanskim narodima. Pored poznatih srpskih i hrvatskih mitova koji za cilj imaju dokazivanje da je Bosna njihova jer je to oduvijek i bila, Džaja govori i o mitovima kod Bošnjaka. To su mit o Bosni kao *serhatu* odnosno islamskom antemurale prema Zapadu, mit o kontinuitetu između srednjovjekovne i osmanske Bosne, bogumilski mit, mit o idelanoj toleranciji prema nemuslimanskom stanovništvu u osmanskoj Bosni, mit o hiljadugodišnjoj bosanskoj državnosti, a tome treba pridodati i tendencije prisutne u današnjoj bošnjačkoj historiografiji koje se odnose na marginalizaciju srpske i hrvatske prisutnosti u Bosni i Hercegovini. Na kraju zaključuje da je dijalog u najširem smislu riječi ono najvrednije što se može među ljudima dogoditi i da u bosanskom slučaju to znači prestati tragati za zajedničkim identitetom, a potragu usmjeriti ka zajedničkom krovu pod kojim će različiti identiteti stvarno biti zaštićeni i uspostavljen osjećaj međusobne sigurnosti.

Husnija Kamberović ponudio nam je vrlo zanimljiv referat pod nazivom "Turci" i "kmetovi" - mit o vlasnicima bosanske zemlje (str.67-84). On problematizira pitanja kontinuiteta vlasništva nad zemljom između osmanskog i srednjovjekovnog perioda historije Bosne, a time i kontinuiteta sa austrougarskim periodom.

Jon Kværne, sa Univerziteta u Oslu, se pita da li je Bosni i Hercegovini potrebno stvaranje novih mitova? (str. 85-107) On u svom referatu analizira novije radove dvojice istaknutih bošnjačkih historičara, Mustafe i Envera Imamovića. Ocjenjuje da su oba ova autora u svojim posljednjim radovima radili na stvaranju kontra mitova kod Bošnjaka koji su trebali poslužiti kao odgovor historijskim mitovima susjednih država. Međutim, sve argumente da se protiv političkih utjecajnih historijskih mitova može boriti samo kontra-mitom autor kategorički odbacuje, a "istinu" ističe kao vječni ideal koji se mora uvijek nastojati dostići.

O genezi i ulozi mitologema o "granici na Drini" piše Ivo Goldstein (str. 109-137). Ovaj mit nastao je u ustaškoj emigraciji u međuratnom periodu, a posebno je dobio na značaju nakon propasti NDH. Drina je predstavljana kao svojevrsno "predziđe katoličanstva" prema pravoslavlju. Ona je granica između civilizacija, granica između Istoka i Zapada. Mit o rijeci Drini bio je i svojevrsni pandam mitovima o Neretvi i Sutjesci koji su se njegovali u Titovoj Jugoslaviji.

Odličnu analizu nekoliko novijih udžbenika historije iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Srbije ponudio nam je Damir Agičić (str. 139-160). Udžbenici historije su vrlo pogodno sredstvo za ideologizaciju i prenošenje stereotipa. Agičić pokazuje da je u sva tri slučaja, tj. i u hrvatskim, srpskim i bošnjačkim udžbenicima, prisutna želja da se učenicima povijest Bosne predoči kao dio povijesti vlastitog naroda – hrvatskog, srpskog ili bošnjačkog. U sva tri slučaja Bosna se predstavlja kao "naša" a ne "njihova". Na kraju autor izražava svu pogubnost ovakvog odnosa prema vlastitoj povijesti i povijesti susjeda, što je prepreka stvaranju osnovnih preduvjeta za normalan i skladan život.

Simbolični identitet Hrvatske u trokutu *raskrižje-predziđe-most* je tema rada Ive Žanića (str. 161-202). Svako vrijeme ima svoje simbole i svako društvo ima svoj politički imaginarij koji ga definira kroz mrežu simbolično izgrađenih značenja. U tom kontekstu u petstoljetnom rasponu u Hrvatskoj je ključan motiv *predziđe kršćanstva* u različitim značenjima ovisno o političkim interesima. Ovaj motiv, u međugri sa motivima mosta i raskrižja, utkan je u sve aspekte i struje hrvatske nacionalne ideologije i političkog diskursa i jedino ih je kao simboličnu cjelinu moguće razumjeti.

O ulozi crkava u konstrukciji državotvornih mitova Hrvatske i Srbije piše Vjekoslav Perica (str. 203-223). On se ovdje ograničava na analizu dva mita, odnosno "mitologije" jer se radi o jednom vrlo slojevitom sklopu mitova, koje smatra temeljnim nacionalnim mitovima Srbije i Hrvatske. Riječ je o mitovima o koncentracionom logoru Jasenovac i o mitu o kardinalu-mučeniku Alojzu Stepincu. Svo vrijeme ovi mitovi su živjeli jednim paralelnim životom i u stalnoj međusobnoj utakmici. Zahvaljujući liberalizaciji sistema kasnih šezdesetih i pravoslavna i katolička crkva započele su komunikaciju sa etničkim mitovima pripremajući tako teren za nji-

hov uvoz u zemlju. Vrlo važnu ulogu tu je igrao ritual, jer bez rituala mit teško dolazi do svojih "potrošača". Zato je organiziran čitav niz svetkovina, komemoracija i godišnjica. Dvije su etničke crkve vodile rat mitovima, ritualima i simbolima i na taj način dolijevale ulje na vatru etničkih konfrontacija koje su prerasle u otvoreni i krvavi sukob.

Bojan Aleksov nam je ponudio interesantan referat o predstavama o vjerskim preobraćanjima kod srpskih historičara. I u ovom slučaju stvoren je mit o preobraćanju koje prevazilazi postojeću klasifikaciju mitova i često obuhvata više kategorija. Na ovaj način historiografija doprinosi oživljavanju i nadogradnji vjerskih netrpeljivosti koje su postojale u prošlosti koristeći ih u svrhu ostvarivanja političkih ciljeva.

Da su mitovi jako fleksibilna kategorija i da se pojavljuju u različitim oblicima ovisno o političkim potrebama datog vremena odlično je prikazala Ana Antić u svom referatu "Evolucija i uloga tri kompleksa istorijskih mitova u srpskom akademskom i javnom mnjenju u posljednjih deset godina" (str. 259-290).

Posljednji rad u ovom Zborniku pripada Ulfu Brunnbaueru, koji govori o historiografskim mitovima u Makedoniji (BJRM) i njenoj vjekovnoj borbi za državnost (str. 291-328).

Na kraju bih posebno istakao činjenicu da su svi autori ukazali na vrlo obimnu literaturu, neki kroz fusnote a neki i na kraju svojih referata, svima onima koji bi htjeli da se šire upoznaju sa fenomenom mitova i mitologija na Balkanu. Preostalo mi je samo da izrazim nadu da će sličnih skupova u Bosni i Hercegovini biti mnogo više i da ćemo ubuduće češće imati priliku čitati ovakve zbornike. ■

Edin Veladžić